

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«АДАМИ КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«HUMAN CAPITAL AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT»**

Астана

20 қазан 2022

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

А 24

Рецензенты: профессор «Esil University», д.э.н. Галиева А.Х.
профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, д.э.н.
Шалболова У.Ж.

Редакционная коллегия

Макыш С.Б. – д.э.н., профессор, декан экономического факультета, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Байжолова Р.А. – д.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Исаева Б.К. – PhD., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

ISBN 978-601-337-744-5

«Адами капитал экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -330б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Человеческий капитал как основной фактор экономического развития». – Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -330с.

Works of the International scientific and practical conference «Human capital as the main factor of economic development». - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -330p.

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

ISBN 978 – 601 – 337 – 744 – 5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

ЕУРАЗӘҚ АЯСЫНДАҒЫ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР

Дилдабаев Мерей Даулетбаевич

merei.dildabaev555@gmail.com

Халықаралық қатынастар кафедрасының 1 курс магистранты

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Астана қ., Қазақстан

ЕурАзӘҚ мемлекеттерінің энергетикалық саясаты деп олардың энергия ресурстарын ұтымды пайдалану және қоғамдастық елдерінің энергия жүйелерінің жұмыс істеу тиімділігін арттыруға, ЕурАзӘҚ мемлекеттерінің транзиттік әлеуетін дамытуға және энергия ресурстарын мемлекетаралық жеткізуді ұлғайту үшін қолайлы жағдайлар жасауға негізделген ортақ бірін-бірі толықтыратын отын-энергетикалық кешенін қалыптастыру жөніндегі бірлескен қызметі түсініледі. Ол ЕурАзӘҚ мемлекеттерінің энергетикалық тәуелсіздігін олардың арасындағы энергетика саласындағы өзара тиімді шаруашылық байланыстарды қалпына келтіру және дамыту және ортақ энергетикалық нарықты қалыптастыру арқылы қамтамасыз етуге бағытталған [1].

Сонымен қатар, ЕурАзӘҚ мемлекеттерінің энергетикалық саясаты олардың Конституциялары, заңдары және басқа да нормативтік-құқықтық актілері, олар қатысушылары болып табылатын халықаралық шарттар, ЕурАзӘҚ шеңберіндегі интеграцияны басқару органдарының шешімдері және халықаралық құқықтың жалпы қабылданған қағидаттары мен нормалары негізінде қалыптастырылады.

ЕурАзӘҚ мемлекеттерінің отын-энергетикалық кешендері энергетикалық саясаттың объектісі болып табылады.

ЕурАзӘҚ шеңберіндегі интеграцияны басқару органдары, мемлекеттік билік органдары, энергетиканы мемлекеттік басқару органдары, халықаралық энергетикалық ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктер энергетикалық саясаттың субъектілері болып табылады.

ЕурАзӘҚ мемлекеттерінің энергетикалық саясатының мақсаты-энергия ресурстарының ортақ нарығын қалыптастыру жолымен қоғамдастық елдерінің энергетикалық тәуелсіздігі мен энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, олардың орнықты экономикалық өсуі үшін сенімді энергетикалық база құру.

Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттердің (бұдан әрі – Одақ, АЭС және ЕАЭО мүшелері) энергетикалық ынтымақтастығы еуразиялық экономикалық интеграция шеңберінде аса маңызды рөл атқарады. ЕО мүшелері 2025 жылға қарай Одақтың ортақ энергетикалық нарықтарын құруды мақсат етіп отыр.

Құқықтық доктринада ЕАЭО-ның құқықтық табиғаты мен ЕАЭО құқығына қатысты ЕЭК мүшелерінің энергетика саласындағы ынтымақтастығының халықаралық-құқықтық аспектілерін талдау үшін маңызы

бар әртүрлі пікірлер бар, сондай-ақ ЕАЭО-ның энергетикалық құқығының қалыптасуы атап өтіледі.

Негізінен мақалада Еуразиялық экономикалық одақ туралы шарттың энергетикалық ережелері, ұлттық заңнаманың және ЕурАзЭС аясындағы энергетикалық байланыстар талданады.

Қазіргі уақытта Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) шеңберінде бірыңғай энергетикалық кеңістікті қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр. Негізінен әлемдік энергетикалық нарықтардың динамикасы мен даму перспективаларын талдаумен Ресей Ғылым академиясының Энергетикалық зерттеулер институты айналысады. Олардың ішінде Галкина А.А., Горячева О.А., Грушевенко Е.В., Д.А. Грушевенколардың мақаласына сүйенсек, 2040 жылға дейін әзірленген болжамға сәйкес Азияның, сондай-ақ ТМД мен Африканың дамушы елдерінің бастапқы энергияны тұтынуының едәуір өсуі болжанады [2, 37 б.].

А.А. Макаров, Т.А. Митрова, Л.М. Григорьев көмірсутекті емес энергия ресурстарының үлесінің баяу өсуімен қазба отындарының үстемдігін атап өтті. Бұл ретте қарастырылып отырған перспективада мұнай және газ нарықтарын өңірлендіру үрдісі күшеюде [3].

Сондай-ақ, авторлардың, атап айтқанда В.О.Агееваның мақаласында айтылғандай, энергетикалық нарықтағы газдың рөлінің жоғарылағанын және ұзақ мерзімді перспективада қалыптасқан нарықтық жағдай аясында Ресейдің қауіптерінің жоғарылағанын атап өтті. Энергетикалық ресурстардың бірыңғай нарығын қалыптастыруға маңызды үлес Ресейдің 2035 жылға дейінгі энергетикалық стратегиясын қамтамасыз ете алады, оны іске асырудың нәтижелері ретінде мыналар күтіледі [4]:

- Ресейдің жалпы энергетикалық әлеуетінің кеңейтілген өндірісі;
- энергетикалық инфрақұрылымның қажетті дамуы;
- байланысты салалардың инновациялық дамуын ынталандыру.

Ресей өңірлік энергетикалық нарықтардағы тұрақты және болжамды баға жағдайын қамтамасыз етуге тиімді ықпал ету негізінде Еуразиялық энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы өңірлік көшбасшыға айналады; ресейлік энергетикалық инфрақұрылымды белсенді пайдалану, сондай-ақ оның энергетикалық коммуникациялардың Еуразиялық жүйесімен толыққанды экономикалық және технологиялық ықпалдасуы арқылы еуразиялық кеңістіктегі энергетикалық ағындарды ұтымды ету.

Сонымен бірге, бұл мәселені шешудің экономикалық алғышарттары да бар. ЕАЭО-ға қатысушы елдердің энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастырудың бастапқы алғышарты ЕАЭО елдері үшін электр энергиясын жеткізу қажеттілігі болып табылады. Дәл осы энергия тұтынудың өсуі электр энергиясын генерациялау көздеріне (мұнай-газ, сондай-ақ өзге де) қажеттіліктің өсуіне себепші болады. Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастырудың жалпы ЕАЭО энергетикалық теңгеріміне оң әсер етуіне байланысты зор перспективалары бар.

Энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастырудың негізгі сәттері 1- суретте көрсетілген.

Сурет - 1. EAЭО елдерінің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастырудың блок-схемасы

Статистикалық және болжамды деректерге сәйкес EAЭО елдерінің электр энергиясына жиынтық қажеттілігі 2015 жылы 1289,5 млрд.кВт/сағ-тан 2020 жылы 1477,5 млрд. кВт/сағ-қа болжамды мәнге дейін өседі (1-кестені қараңыз).

Тиісінше, электр энергиясына қажеттіліктің 14,6%-ға өсуі күтіледі, бұл әрбір елдің жеке-жеке емес, әрбір елдің энергетикалық қуаттар резервтерін қосымша пайдалану немесе - энергия ресурстарының бірыңғай нарығы қалыптасқан жағдайда-энергетикалық ағындарды оңтайландыру және бүкіл EAЭО шеңберінде энергетикалық теңгерімді қалыптастыру қажеттілігін туындатады.

Сондай-ақ, EAЭО-ның ТМД-ның кейбір елдерінің базасында қалыптасуына, сондай-ақ Қытай, Үндістан және Сингапур сияқты мемлекеттер тарапынан одаққа деген қызығушылыққа байланысты EAЭО-ға мүше елдердің энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастыру мәселесі барған сайын зор маңызға ие болуда. EAЭО елдерінің жоғары деңгейінде энергия ресурстарының интеграциялық нарықтарын дамыту туралы маңызды шешімдер қабылданды.

Халықаралық экономикалық қатынастарды дамытудың қазіргі кезеңі интеграциялық процестердің жандануына алғышарттар жасайды және ықпал етеді. Әлемдік экономикадағы елеулі өзгерістер елдердің, өңірлердің, нарықтардың өсіп келе жатқан экономикалық және қаржылық өзара тәуелділігі нысанында көрініс табады.

Кесте - 1. ЕАЭО мүше мемлекеттердегі электр энергиясын тұтыну (млрд кВт.с)

ЕАЭО-ға мүше ел	2015 ж.	2018 ж.	2021 ж.
Қазақстан	85,0	101,0	116,0
Армения	5,9	6,9	9,2
Белоруссия	38,4	40,6	42,2
Қырғызстан	13,3	13,2	14,1
Ресей	1048,9	1127,8	12,96
Қорытынды	1191,5	1289,5	1477,5
Ескерту: ТМД Статкомитеті, ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің деректері, РҒА ИНЭИ есептері			

Е.А.Телегинаның еңбегінде айтылғандай, көптеген аймақтық бірлестіктердің тәжірибесін ескере отырып, олардың негізінде қатысушы елдердің экономикалық мүдделерін тиімді жүзеге асыратын Халықаралық еңбек бөлінісі процесі жатыр. Мысалы, Еуропалық экономикалық интеграцияның алғашқы қадамы көмір мен болатты Еуропалық біріктіру туралы шартқа қол қою болды [5].

ЕАЭО мемлекеттері бірлескен мәдени және тарихи тамырларға ие бола отырып, ұзақ уақыт дамыды. Қазіргі уақытта ЕАЭО елдерінің энергетикалық нарығындағы ынтымақтастықты дамыту үшін Еуразиялық экономикалық комиссия қатысушы тараптардың уәкілетті органдарымен бірлесіп одақ туралы шартқа сәйкес осындай нарықтарды қалыптастыру бағдарламаларын әзірлеуде. Мысалы, электр энергетикасы саласында мүше мемлекеттердің басшылары осы нарықтың бұрын бекітілген тұжырымдамасының ережелері негізінде әзірленген ЕАЭО ортақ электр энергетикалық нарығын дамыту Бағдарламасын бекітті.

ЕАЭО-ның ортақ электр энергетикалық нарығын құру нәтижесінде электр энергиясын генерациялау мен берудің қолданыстағы қуаттарын пайдалануды оңтайландыру жүзеге асырылатын болады. Бұл Еуразиялық аймақ шеңберінде тауар айналымын ұлғайтуға, өнім берушілер арасындағы бәсекелестікті дамыту есебінен электр энергиясының бағасын реттеуге мүмкіндік береді. Өз кезегінде, өндіруші компанияларда өткізу нарығын кеңейту есебінен өндірілетін электр энергиясының өтімділігі артады, инвестициялық тартымдылық артады. Бұл тұтынушылық сұранысты қанағаттандыруға оң әсер етеді, энергиямен жабдықтау сенімділігін арттырады және тұтастай алғанда энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді.

Еуразиялық экономикалық одақта электр энергиясының бірыңғай нарығы әлі іске қосылмаған, бірақ оған қатысушы елдердің экспорттық әлеуеті артып келеді. Мысалы, Ресей-Армян университетінің профессоры Ваге Давтянның зерттеуінде айтылғандай, Беларусьта АЭС құрылысы аяқталуда, ол бастапқыда экспорт мүмкіндігін қамтамасыз етуі керек еді, ал жақында ЕАДБ баяндамасы Орталық Азиядағы электр энергиясының профицитінің 2020 жылы 37,2 ТВт*сағ-тан 2030 жылы 45,6 ТВт*сағ-қа дейін өсуін болжайды [6].

Осылайша, ЕАЭО-ның ортақ электр энергетикалық нарығы табиғи газдың ортақ нарығынсыз іске қосылатын болады. Бұл, әрине, Минск пен Ереван бірнеше рет айтқан ұстанымға қайшы келеді, алайда Еуразиялық экономикалық комиссия қабылдаған шешімдер газ тасымалдау саласында терең интеграциясыз электр энергетикасы нарығына көшу ауыр болып қана қоймай, Одақ мүшелеріне айтарлықтай дивидендтер әкелуі мүмкін жағдайларды қалыптастырады.

Атап айтқанда, сөз ашық транзиттік тариф белгілеу арқылы еуропалық нарыққа электр энергиясын коммерциялық жеткізу мүмкіндігі туралы болып отыр. Алайда, еуропалық бағыттағы экспорттың перспективаларын зерттемес бұрын, ЕАЭО-ға мүше елдердің ұлттық электр энергетикалық нарықтарының жұмыс істеу ерекшелігіне жүгінеміз. Бұл, бірінші кезекте, Одақтың экспорттық әлеуетін айқындау, сондай-ақ Одақ ішіндегі электр энергетикалық коммуникациялардың проблемаларын анықтау мақсатында қажет.

ЕАЭО елдерін генерациялау мүмкіндіктерін анықтау мақсатында кейбір сандарға жүгінейік. ЕАЭО-дағы электр энергиясының жалпы өндірісі 2020 жылы 1,2 трлн кВт*сағаттан асты. Өзара сауда көлеміне келетін болсақ, 2019 жылға дейін ол шамамен 10 млрд кВт*сағ жетті, алайда бұл көрсеткіш 2019 жылы Белоруссияның Ресейден электр энергиясын импорттауын тоқтатуына байланысты айтарлықтай қысқарды (импорт жыл сайын шамамен 3 млрд кВт*сағ құрады).

ЕАЭО мүшелерінің негізгі электр энергетикалық сипаттамаларын жеке-жеке қарастырайық.

Ресей. Ресей БЭЖ электр станцияларының белгіленген қуаты 2021 жылдың басындағы жағдай бойынша 246342,5 МВт құрады. Электр энергиясын тұтыну және өндіру соңғы 10 жыл ішінде өсіп келеді. 2020 жылы өнім 2019 жылмен салыстырғанда 0,9% – ға-1 080,6 млрд кВт*сағ-қа дейін өсті, тұтыну 0,4% - ға өсті және 1 059,4 млрд кВт*сағ құрады.

Беларуссия. Беларуссияның өндіруші нысандарының белгіленген қуаты 10 073,99 МВт құрайды. Республикада электр энергиясын тұтыну жылына 38 млрд кВт*сағ құрайды. БелАЭС-тің екінші блогы іске қосылғаннан кейін Беларусьте электр энергиясын өндіру 18 млрд кВт*сағ артады деп күтілуде, бұл экспорт үшін үлкен мүмкіндіктер ашады.

Қазақстан. 2021 жылғы жағдай бойынша Қазақстанның электр станцияларының жалпы белгіленген қуаты 23 621,6 МВт құрайды, қолда бар қуаты – 20 078,6 МВт. Электр энергиясын өндіру көлемі 106 млрд кВт*сағатқа дейін жетеді, бұл ретте Қазақстан-электр энергиясын нетто-экспорттаушы: өндірістің артығы 5 млрд кВт*сағатқа дейін жетеді.

Армения. Арменияда өндіруші қуаттардың артық мөлшері бар: белгіленген қуаттан 2885 МВт бүгінде шамамен 2000 МВт пайдаланылады. Арменияда жыл сайынғы электр энергиясын өндіру шамамен 7 млрд кВт*сағ құрайды, оның 1,5 млрд кВт*сағ дейін Иранға экспортталады. Қазіргі уақытта Иран-Армения жоғары вольтты 3-ші ЭБЖ құрылысы жүргізілуде, ол елдер арасындағы өзара ағынды қазіргі 350 МВт-тан 1200 МВт-қа дейін ұлғайтуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, осы ЭБЖ "Солтүстік-Оңтүстік" (Иран-Армения-

Грузия-Ресей) Халықаралық электр энергетикалық дәлізі жобасының бір бөлігі болып табылады, оны іске асыру перспективада республика үшін халықаралық, оның ішінде Еуразиялық электр энергетикалық нарықтарда позициялауды қамтамасыз етуі мүмкін.

Қырғызстан. Қырғызстанда электр станцияларының белгіленген қуаты 3892 МВт құрайды, оның ішінде 862 МВт – жылу электр станцияларына, 3030 МВт-су электр станцияларына тиесілі. Қазіргі уақытта республика ішкі нарықты электр энергиясымен әрең қамтамасыз етеді, дегенмен CASA-1000 бағдарламасына сәйкес (Орталық Азия және Оңтүстік Азия елдерінде электр энергиясын беру жобасы, USAID қаржыландырады) 2023 жылдан бастап Қырғызстан Тәжікстанмен бірге Ауғанстанға және Пәкістанға электр энергиясын жеткізуді бастайды деп жоспарлануда. Атап айтқанда, жеткізуді елде электр энергиясының профициті қалыптасатын жазғы кезеңде жүзеге асыру жоспарланып отыр.

Жоғарыда келтірілген көрсеткіштерден көрініп тұрғандай, ЕАЭО-ға мүше елдердің барлығы дерлік экспорттық стратегияларды дамытуға бағытталған. Бұл ретте қажетті өндіруші қуаттардың болуын, сондай-ақ қолайлы географиялық орналасуын ескере отырып, экспортты жандандырудың ең үлкен әлеуетіне Ресей, Беларусь және Қазақстан ие болып отыр.

Енді еуропалық бағыттағы экспорттың перспективаларына оралайық. Бүгінде ЕАЭО мүшелерінен Балтық елдері мен Финляндияға жеткізуді тек Ресей ғана жүзеге асырады. 2020 жылы Литваға жеткізу 6,3 млрд кВт*сағ (20,5 млрд рубль), Финляндияға – 7 млрд кВт*сағ (21,9 млрд рубль) құрады. Бұл қимаға транзит құнын төлей отырып, ЕАЭО-ға мүше елдер де қосыла алатыны анық. Дәл осы жерде өздерінің артық қуаттарын пайдалануға бағытталған Еуразиялық интеграцияның қалған қатысушылары үшін қолайлы жағдайлар қалыптасады.

Географиялық орналасуды ескере отырып, Беларусь үшін жақсы перспективалар көрсетіледі. Балтық жағалауы елдері беларуссиялық электр энергиясын импорттаудан бас тартқанымен, жеткізілім сол Финляндияға жеткізілуі мүмкін. Бұл БелАЭС екінші энергия блогын іске қосқаннан кейін мүмкін болады, оның жеткізілімдері, кейбір бағалаулар бойынша, 10 млрд кВт*сағ дейін, ақшалай түрде – €300 млн-нан €400 млн дейін (\$356,5-475,3 млн) болуы мүмкін. Сонымен қатар, бұл атом электр станцияларын салуға бөлінген ресейлік несиені жабу тұрғысынан да қызықты болуы мүмкін.

Осы жобаға, әсіресе жанартылатын энергетика саласында, өндіруші қуаттарды серпінді дамытатын Қазақстан да теориялық тұрғыдан қосыла алады (Республика энергетикасын дамыту стратегиясына сәйкес ЖЭК үлесі 2030 жылға қарай 10% – ды, 2050 жылға қарай-50% - ды құрайды). Бірақ оның географиялық орналасуын ескере отырып, Еуропаға электр энергиясын ресейлік желілер арқылы жеткізу мүмкін емес болып көрінеді.

Бұл жерде жеткізілімдердің своптық моделін қолдануға болады, алайда мәселені ЕАЭО мүдделері тұрғысынан қарай отырып, еуропалық нарықтарда беларусьтық және ресейлік электр энергиясын жылжыту сценарийі барынша оңтайлы болып табылады. Қазақстанға келетін болсақ, дамудың неғұрлым

перспективалы сценарийі энергияға әлемдік сұраныстың драйвері ретінде өз ұстанымын бекіткен, серпінді дамып келе жатқан Азия нарығына экспортты жандандыру болып табылады.

Жоғарыдағы айтылғандардың салдарынан, Одақ шеңберінде де тұтастай энергетикалық нарықтың өсуі жағдайында әрбір елдің энергетикалық қажеттілігін теңгерімдеуге қажеттілік бар. Энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастыруға біртіндеп көшу (электр энергиясын өндіру көзі ретінде) қазіргі біртектілікті тегістеуге және нарық көлемі өсіп келе жатқан кезде энергия ресурстарын қайта бөлуге мүмкіндік береді.

Осылайша, ЕАЭО шеңберінде энергия ресурстарының бірыңғай нарығын қалыптастыру Одақ елдерінің энергетикалық қауіпсіздігінің, тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз етудің және энергия ресурстарының сауда ағындарын оңтайландыру нәтижесінде резервтердің босатылуын қамтамасыз етудің қажеттіліктеріне жауап береді.

Егер ЕАЭО энергетикасының таяу болашағы туралы айтатын болсақ, онда болашақ ынтымақтастықта, кооперацияда, ұжымдық энергетикалық қауіпсіздікті қалыптастыруда, қолда бар энергетикалық әлеуетті бірлесіп игеруде деп ойлаймын.

Егер мәселені кеңірек және әрі қарай қарастыратын болсақ, онда тек атом энергетикасын немесе тек жаңартылатын энергия көздерін немесе тек сутегі энергетикасын дамыту, яғни бір бағытта қозғалу қолайсыз деп айта аламын.

Менің ойымша, энергетиканың болашағы энергия көздерін әртараптандыруда. ЕАЭО мен әлемдік қоғамдастықтың күш-жігері ядролық технологияларды жетілдіруге, жаңартылатын энергия көздері мен жинақтау технологияларын дамытуға, ақылды желілер құруға және энергия жүйелерін цифрландыруға, қалдықтарды қайта өзгертуге бағытталуы тиіс.

ЕАЭО атом энергетикасының болашағы зор деп ойлаймын. Бұл үшін қажетті алғышарттар бар. Осылайша, Қазақстан мен Ресейдегі уран қоры әлемдік қорлардың төрттен бір бөлігін құрайды. Дүниежүзілік ядролық қауымдастықтың мәліметтері бойынша бұл елдердегі отын уранының үлесі әлемдік өндірістің жартысына жуығын құрайды. Ал ЕАЭО елдерінде атом электр станцияларының белгіленген қуатының көлемі әлемде екінші орын алады.

Атом энергетикасы саласындағы әлемдегі жетекші корпорациялардың бірі Росатом ең озық ядролық технологиялар мен қуатты ғылыми-техникалық әлеуетке ие. Осының барлығы ЕАЭО аумағында өзара тиімді ынтымақтастық пен атом энергетикасын дамыту үшін мүмкіндіктер туғызады.

Егер ЕАЭО энергетикасының таяу болашағы туралы айтатын болсақ, болашақ ынтымақтастық, кооперация, ұжымдық энергетикалық қауіпсіздікті қалыптастыру, қолда бар энергетикалық әлеуетті бірлесіп игеру деп ойлаймын.

Егер мәселені кеңірек және әрі қарай қарастыратын болсақ, онда тек атом энергетикасын немесе тек жаңартылатын энергия көздерін немесе тек сутегі энергетикасын дамыту, яғни бір бағытта қозғалу қолайсыз деп айта аламын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Энергетика ЕврАзЭС // <https://vuzlit.com/13454/vvedenie>
2. Галкина А.А., Горячева О.А., Грушевенко Е.В., Грушевенко Д.А. Прогноз развития мировых энергетических рынков до 2040 г.: последствия для России // ЭКО МОНИТОРИНГ. -2013. №3. -С.36–42.
3. Прогноз развития энергетики мира и России до 2040 года / под редакцией А.А.Макарова, Т.А.Митровой, Л.М.Григорьева. -М: ИНЭИ РАН-АЦ, 2016.
4. Агеева В.О. Проблемы и возможности формирования единого рынка энергоресурсов в рамках Евразийского экономического союза // Молодой ученый. -2017. № 13 (147). -С.224-227.
5. Телегина Е.А. Современная экономическая интеграция и формирование единого энергетического пространства. Т.2. Энергетическая интеграция государств ЕАЭС: предпосылки, вызовы и возможности. -М.: Российский государственный университет нефти и газа им. И.М. Губкина. 2017. - 309 с.
6. Что даст общий энергорынок странам Евразийского союза // <https://dzen.ru/media/eurazia/chto-dast-obscii-energorynok-stranam-evraziiskogo-soiuza-610a33b01e7e5001196e3f2e>

ӘӨЖ 330.8 (574)

ҚАЗАҚ ОЙШЫЛДАРЫНЫҢ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Доғалов Амангелді Нәжмиденұлы

dogalov51@bk.ru

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің доценті, э.ғ.к.
Орал, Қазақстан

Досмағанбетов Нұрлан Серікұлы

dosmnurlan@yandex.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының аға оқытушысы, Астана, Қазақстан

Түлегенова Айнагуль Утегеновна

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің аға оқытушысы, Орал, Қазақстан

Адамзат қоғамының постиндустриалды даму дәуірінде, адами капитал ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі ресурсына айналған кезде, Қазақстан Республикасының жаңа басшылығы елдегі адами капиталды дамытуда жаңа әлеуметтік-экономикалық саясатты әзірлеп, іске асыруы қажет. Ол ең озық әлемдік жетістіктерді ескеріп, осы салада, үш онжылдықтағы билік құрылымдарындағы сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі кезеңінде жинақталған жағымсыз сәттерді жою жөнінде шаралар қабылдауы тиіс.